

Висновки. Кооперативні системи, використовуючи потенціал кооперації, сприяють значною мірою вирішенню як економічних, так і соціальних проблем, що виникають у національній економіці. Разом з тим, вони сприяють розвитку здорової конкуренції, оскільки беруть реальну участь в конкурентній боротьбі на ринку товарів і послуг.

Найбільш повно сутність кооперативних систем розкриває гіперширока їх інтерпретація, згідно з якою кооперативні системи розглядають як єдність не тільки господарської, соціально-економічної і соціально-духовної діяльності людей-власників з метою задоволення переважно власних потреб, а й відповідної політичної діяльності. Такий аналіз кооперативних систем є актуальним, оскільки дає змогу повною мірою виокремити чинники, як визначають результативність функціонування кооперативних систем. Чинників середовища, в якому функціонує кооперативна система, є багато. Всі вони є важливими, а відповідно, враховуючи синергізм їхнього впливу можна, забезпечити високу результативність функціонування кооперативних систем.

Література

1. Бабенко С.Г. До питання про природу кооперативних систем: вузьке, широке і гіпершироке трактування / С.Г. Бабенко // Вісник Львівської комерційної академії. – Сер.: Економічна. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2002. – Вип. 12. – С. 57-63.
2. Бабенко С.Г. Посттрадиційні напрями досліджень кооперативних економічних систем / С.Г. Бабенко, Г.І. Башнянин, А.Г. Драбовський // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 7. – С. 113-115.
3. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем в перехідній економіці / С.Г. Бабенко. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2003. – 332 с.
4. Башнянин Г.І. Ефективність дерегуляції економічних систем перехідного типу: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк. – Львів : Вид-во ЛКА, 2008. – 502 с.
5. Башнянин Г.І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції / Г.І. Башнянин, А.Г. Драбовський, В.В. Іжевський. – Львів : Вид-во ЛКА, 2009. – 414 с.
6. Башнянин Г.І. Мікроекономічні ринкові системи: методологічні проблеми аналізу ефективності функціонування / Г.І. Башнянин, І.М. Копич, І.О. Чурик. – Львів : Вид-во ЛКА, 2001. – 182 с.
7. Горбонос Ф.В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Ф.В. Горбонос. – Львів : Вид-во ЛАДУ, 2003. – 264 с.
8. Драбовський А.Г. Сучасні інтерпретації кооперативних систем / А.Г. Драбовський // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 116-121.
9. Марочко В.І. Кооперативна форма виробничої діяльності в Україні (друга половина XIX – перша третина XX ст.): історико-теоретичний аспект / В.І. Марочко // Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття : зб. наук. праць. – К. : Вид-во "Укоопосвіта", 2001. – 345 с.
10. Михальський Ю.В. Становище та перспективи розвитку української кооперації в умовах глобалізації та світової економічної кризи / Ю.В. Михальський. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Gum/2009_8/15.pdf.
11. Рехлецький Є.А. Кооперативний капітал в умовах переходу до ринку : дис. ... канд. екон. наук / Є.А. Рехлецький. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2002. – 184 с.
12. Семів С.Р. Міжнародна кооперація як чинник свро інтеграції / С.Р. Семів // Вісник Львівської комерційної академії. – Сер.: Економічна. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2006. – Вип. 21. – С. 86-94.
13. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / М.И. Туган-Барановский. – М. : Изд-во "Экономика", 1989. – 496 с.
14. Турянський Ю.І. Основні типи капіталізаційних ефектів в контексті перехідних економічних систем / Ю.І. Турянський // Вісник Львівської комерційної академії. – Сер.: Економічна. – Львів : Вид-во "Коопосвіта, 2005. – Вип. 17. – С. 61-88.

15. Ушкаренко Ю.В. Ідентифікація понять "кооперативний рух" і "кооперативна система" / Ю.В. Ушкаренко, В.І. Грек // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.7. – С. 374-377.

16. Экономическая теория / под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 2004. – 944 с.

Драбовский А.Г. Кооперативные системы: сущность и факторы функционирования

Выделены и охарактеризованы три интерпретации кооперативных систем. Проанализированы факторы развития кооперативных систем. Конкретизированы факторы внутренней и внешней среды, которые определяют функционирование кооперативных систем с позиций гиперширокого подхода. Проанализированы экономические, научно-технические, демографические, политические, географические, экологические, культурные та международные факторы внешней среды.

Ключевые слова: кооперативные системы, интерпретации кооперативных систем, экономическая, социально-экономическая деятельность, социально-духовная деятельность, политическая деятельность, факторы внешней среды, факторы внутренней среды.

Drabovskiy A.G. Cooperative system: essence and factors functioning

Three interpretations of co-operative systems are selected and characterized. The article analyzes the factors of development of co-operative systems. Factors internal and external environment, which determine the functioning of cooperative systems, are concretized from the standpoint hyper wide approach.

Keywords: co-operative systems, interpretation of co-operative systems, economic, social-economic, socially spiritual, political activity, environmental factors, factors of internal environment.

УДК 330.837:630 *Пров. наук. співроб. О.І. Дребот, канд. екон. наук, ст. наук. співроб. – Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ*

СУТНІСТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано теоретичні основи сутності інституціонального середовища лісового сектору економіки в контексті сталого розвитку. Визначено сукупність інституціональних проблем розвитку лісового сектору економіки; особливості у формулюванні цілей лісової політики на різних рівнях господарювання. Сформовано принципово новий механізм раціоналізації лісокористування на ринкових засадах.

Ключові слова: лісовий сектор економіки, сталий розвиток, інституціональне середовище, фінансово-кредитний інститут, лісокористування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Лісовий сектор економіки України відіграє важливу роль у системі формування сталого соціально-економічного розвитку, що пов'язано з багатоцільовим та міжгалузевим значенням економічних, екологічних та соціальних функцій лісових ресурсів.

Нерозвиненість у нашій країні інституту відповідальності та відсутність зваженого системного підходу в інституціональних перетвореннях є причиною нехтування природокористувачами екологічного імперативу. Брак консолідованого громадянського суспільства зумовлює часті порушення ін-

ституту власності на природні ресурси. Саме тому через погіршення інституціональної призми взаємовідносин суспільства і природи потрібно нині вирішувати питання раціонального використання лісових ресурсів і забезпечення на цій основі сталого розвитку лісового сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Значний внесок у вирішення еколого-економічних проблем раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, формування організаційно-економічних механізмів розвитку лісоресурсної сфери зробили провідні вітчизняні вчені: Я. Дяченко, Я. Коваль, П. Лакида, Є. Мішенін, В. Пила, І. Синякевич, В. Страхов, В. Ткач, Ю. Туниця, О. Фурдичко та ін. Особливості інституціоналізації соціально-економічного розвитку розглянуто у працях представників соціально-інституціонального напрямку економічної думки: Д. Белла, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Ж. Еллюля, У. Ростоу, Е. Тоффлера, Дж. Ходжсона та ін.

Проте, враховуючи наукову цінність досліджень, проведених вітчизняними та зарубіжними вченими, недостатньо вивченими залишаються проблеми вибору найбільш ефективних у плані ринкового підходу інститутів, які забезпечили б розвиток лісового сектору економіки України на засадах сталості та економічної ефективності.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень сутності інституціонального середовища лісового сектору економіки в контексті сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реформування лісового сектору економіки України сьогодні характеризується як період трансформації. Його також можна визначити як період значних змін, які торкаються всіх базових основ життя суспільства, зокрема інституційних. Так, організація громадських відносин виробництва та споживання благ як умова фізичного відтворення соціуму підпорядкована досягненню актуалізованих цілей в конкретно-історичний проміжок часу й еволюціонує у міру позиціонування і перепозиціонування додаткових потреб у загальній ієрархії. Формування екологічної потреби, супроводжуване зростанням антропогенного тиску на довкілля, зумовило нагальність коригування підходів до організації виробництва та споживання благ у напрямі одночасного задоволення первинних (матеріальних) і вторинних (підтримання якості навколишнього середовища) потреб [5, с. 211]. Цим самим формується унікальна можливість дослідження специфіки процесу інституціоналізації господарювання і вибору методів інституціонального впливу на сталий розвиток лісового сектору економіки та господарську систему загалом.

Вирішити питання формування інституціонального середовища можна на основі теорії суспільного вибору (з позиції підтримки умов відтворення соціуму і вибору суспільством пріоритетів сталого розвитку), теорії приватного вибору (вираз і реалізація екологічного інтересу суб'єктами, відображення екологічної компоненти в змісті та ієрархії політик суб'єктів господарювання), економіки глобальних проблем (вирішення еколого-економічної суперечності, що досягається коригуванням інституційної структури національ-

ного та регіонального рівнів) [1, с. 108]. Деталізація цих напрямів виділяє такі складові інституціоналізації, як: з'ясування економічного статусу і господарська мотивація; проведення сегментації та секторування господарства; дослідження еволюції потреб; аналіз формування ієрархії господарських політик; оцінка ефективності господарювання; дослідження системності методів та інструментів регулювання; дослідження специфіки переходу до постіндустріального етапу.

Необхідність формування відповідної системи заходів в еколого-економічній сфері зумовлює становлення лісової політики для всіх суб'єктів господарювання у контексті сукупності еколого-економічних, техніко-економічних, соціально-економічних та організаційно-економічних відносин [4, с. 312]. Оскільки господарювання набуває конкретні форми в рамках сформованих суспільних відносин, то воно виступає складовою частиною цих відносин і реалізується за допомогою конкретних організаційних, економічних, соціальних, правових форм і методів. Тому ґрунтовно вивчити природу та призначення інститутів у сучасних умовах можна лише на основі дослідження їх прояву в конкретних формах господарської діяльності та системи економічних відносин, де вони отримують концентроване вираження у процесах виробництва, розподілу, обміну, споживання та нагромадження.

Тобто інституціональне середовище лісового сектору економіки варто розглядати як сукупність інституціональних елементів, що визначають організаційні, економічні, соціальні, правові форми і методи господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Формування інституціонального середовища суб'єктами господарювання в лісовому секторі економіки передбачає:

- співіснування всієї сукупності ціннісних орієнтирів, причому в міру переходу до постіндустріального етапу розвитку – акцентування уваги на ідеологічних, які формують систему культурно-моральних цінностей суспільства;
- співпраця суб'єктів національного господарства на підставі специфікації їх сфер впливу, повноважень та обов'язків;
- органічне вбудовування в наднаціональну політику за допомогою інтеграції міжнародних норм і стандартів у практику господарювання всіх суб'єктів з метою забезпечення екологічної конкурентоспроможності лісового сектору економіки країни;
- превалювання неформальних інститутів, які забезпечують ендогенну мотивацію поведінки суб'єктів господарювання;
- поєднання попереджуючої та поточної діяльності, наприклад, щодо пом'якшення еколого-економічної суперечності, що відображає усвідомлення суспільством наслідків компенсації антропогенного впливу на середовище проживання;
- орієнтація на пролонгацію результату реалізації існуючих політик на перспективу.

Структурувавши таким чином інституціональне середовище, можна виділити сукупність інституціональних проблем соціально-економічного розвитку, які потребують вирішення, і сформувати найбільш адекватний існуючим реаліям комплекс регуляторних важелів, забезпечивши таким чином більш сприятливі передумови для перерозподілу національного багатства [3, с. 56]. Політика господарювання суб'єктів залежно від рівня розвитку продук-

тивних сил припускає різну комбінацію характеристик, що впливає на результативність її реалізації. Критерієм ефективності заходів у рамках національної політики виступає забезпечення сталого розвитку господарської системи з урахуванням специфіки її функціонування.

Екологізація господарювання (у вузькому трактуванні – як діяльність з відновлення якості довкілля; у широкому – як діяльність з підтримки умов відтворення через відновлення якісних характеристик людського капіталу, що має структурний та інфраструктурний характер), впливаючи на сформовані господарські взаємовідносини, потребує їх упорядкування. Цим самим йдеться про необхідність і можливість впорядкування господарювання на основі розмежування ресурсної та структурної складової інституціоналізації господарювання (рис. 1).

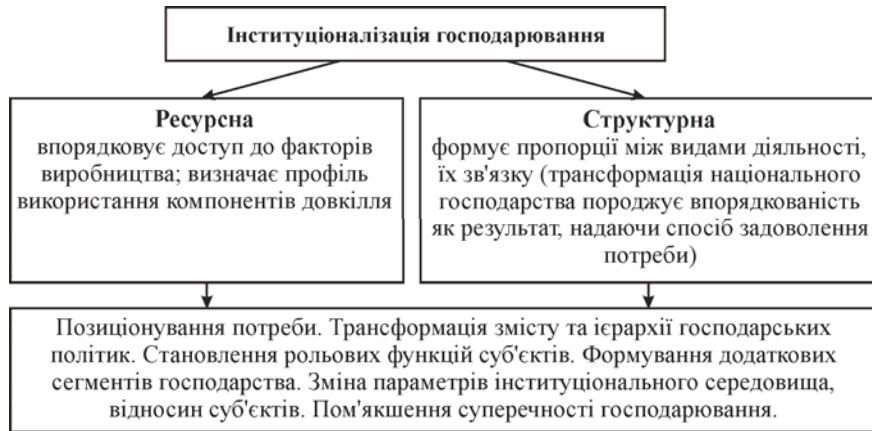


Рис. 1. Напрями ресурсно-структурної інституціоналізації господарювання

Ресурсна інституціоналізація впорядковує доступ до факторів виробництва на основі потенціалу їх корисних властивостей та ранжування потреби в них через ціновий або неціновий механізм. Структурна інституціоналізація формує пропорції між видами діяльності, а також утворює господарські відносини, проявляючись у співвідношенні галузей лісового сектору економіки. Позиціонування екологічного сегмента (структурна складова) впливає на зміст і спрямованість механізмів управління господарюванням і визнання результату. Таким чином, наскільки багатокomпонентна організація життєдіяльності суспільства, настільки багатомірні процес інституціоналізації і розуміння ефективності господарювання та господарської системи.

Зростання техногенного тиску виробництва на навколишнє середовище надає руйнівний вплив на його якісні параметри, не даючи змоги повною мірою відновити здоров'я та працездатність індивідів, посилюючи існуванням стихійних (неорганізованих) форм рекреації [2, с. 367]. Тому дуже важливим є формування засобів інструментального характеру для адекватної взаємодії суб'єктів господарювання в рамках виробленої політики. Логічну схему розширення змісту лісової політики наведено на рис. 2.



Рис. 2. Схема трансформації змісту політики господарювання

Формування лісової політики на різних рівнях господарювання (держави, регіонів, підприємств) має певні особливості в формулюванні цілей і використовуваному інструментарії. Компонентам політики характерна диференціація рівня спрацьованості ціннісних орієнтирів і використовуваного інструментарію, вони навряд чи можуть бути організовані і в єдину систему за відсутності дієвих інституційних інструментів, які впливають на поведінку суб'єктів (як примушуючи, так і переконуючи).

Як показує господарська практика, сьогодні суб'єкти господарювання, перебуваючи переважно у державній власності, практично не використовують усі переваги співпраці зі спеціалізованими обслуговуючими інститутами ринку. Це пояснюють, з одного боку, тим, що сьогодні ринкова інфраструктура у природно-ресурсній сфері ще перебуває на стадії розбудови та відпрацювання внутрішніх зв'язків, а з іншого – монополія держави у сфері лісового господарства не сприяє залученню додаткових інвестицій у розвиток цього виду економічної діяльності та розбудові необхідних інститутів ринку [8, с. 181]. Принципово новий, сформований на ринкових засадах, механізм раціоналізації лісокористування повинен формуватися на основі таких основних груп інститутів:

- фінансово-кредитних інститутів;
- інститутів власності та форм господарювання;
- інститутів формування ринкового середовища у сфері лісокористування.

Ключове місце у системі ринкових інститутів повинне бути відведене фінансово-кредитним інститутам, які покликані сформувати ефективний фінансовий механізм стратегічного розвитку лісогосподарського комплексу регіону, що чітко визначив би місце ринкових інститутів та обґрунтував би принципи їх взаємодії з іншими суб'єктами господарювання у процесі руху капіталу у відтворювальному процесі [6, 7]. Центральною ланкою цього механізму є поєднання різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності в рамках єдиного лісогосподарського комплексу залежно від продуктової спеціалізації та особливостей технологічного циклу, а також стану матеріально-технічної бази та інфраструктурного облаштування. Відповідно до цих форм повинна бути передбачена система координації, регулювання, фінансування, контролю та здійснення розподілу податкових платежів.

Створення надійних інститутів власності та форм господарювання забезпечить поєднання державних, колективних та індивідуальних інтересів для досягнення стратегічних цілей розвитку лісового сектору економіки та створення сприятливих умов щодо залучення додаткових інвестицій для виконання стратегічних планів, а також збереження основного центру комплексу [7, с. 8].

З метою розвитку конкурентного середовища та стимулювання залучення додаткових інвестицій у розвиток лісового сектору економіки доцільно на базі окремих підрозділів або їх сукупності, що займаються первинною та поглибленою лісопереробкою, а також виробництвом продукції побічного лісокористування, створити окремі господарські товариства. При цьому, з метою стимулювання працівників до ефективної діяльності, потрібно віддати незначну частину прав власності членам трудового колективу, а переважну частку залишити у державній власності.

Отже, організація діяльності принципово нових форм господарювання та розбудова нових ринкових інститутів, впровадження у практику роботи лісогосподарських підприємств у межах окремого регіону нових методів управління дасть змогу забезпечити обґрунтованість стратегічних рішень з метою підвищення ефективності функціонування лісогосподарського комплексу, а також створити ефективну систему організації виконання стратегії та контролю за цим процесом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інституціональне середовище є фундаментальною базою розвитку лісового сектору економіки, що впливає на тісноту взаємозв'язку суб'єктів господарювання з природним середовищем та детермінує характер інституціональних змін у сфері використання лісових ресурсів. Інституціональні зміни є рушійними трансформаційно-модифікаційними процесами забезпечення якісних перетворень атрибутів сталого лісокористування, моделювання вектора розвитку та рівня інтенсивності використання лісових ресурсів.

Тому в контексті сталого розвитку завдяки вдосконалення інституціонального середовища лісового сектору економіки варто опиратися на: соці-

ально-економічні та екологічні інтереси суб'єктів господарювання, рівень розвитку ринкової кон'юнктури в галузі; рівень розвитку ринкової інфраструктури; правову підтримку та захищеність суб'єктів господарювання; рівень інтенсивності лісогосподарського виробництва; забезпеченість галузі фінансовими ресурсами; характер використання та можливості відтворення природно-ресурсного потенціалу галузі; дієвість функціонування системи моніторингу стану навколишнього природного середовища; рівень впровадження суб'єктами господарювання енергозберігаючих, ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій виробництва.

Література

1. Івашина О.Ф. Інституціоналізація економічного розвитку : монографія / О.Ф. Івашина. – Дніпропетровськ : Вид-во "Наука та освіта", 2009. – 284 с.
2. Мішенін Є.В. Соціальна відповідальність у сфері раціонального використання та відтворення лісових ресурсів / Є.В. Мішенін, О.В. Степанова, Г.А. Мішеніна // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : зб. наук. праць. – Сер.: Економіка. – Рівне : Вид-во НУВГП. – 2008. – Вип. 4 (44). – С. 365-372.
3. Соловій І.П. Політика сталого розвитку лісового сектору економіки: парадигма та інструменти : монографія / І.П. Соловій. – Львів : Вид-во ТОВ "Ліга-Прес", 2010. – 368 с.
4. Фурдичко О.І. Лісова галузь України в контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти : монографія / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. – К. : Вид-во "Основа", 2009. – 424 с.
5. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів : монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К. : Вид-во "Кондор", 2007. – 480 с.
6. Хвесик М.А. Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика : монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К. : Книж. вид-во НАУ, 2006. – 260 с.
7. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2008. – № 6. – С. 4-13.
8. Шубалий О.М. Інституціональне забезпечення раціоналізації лісокористування в регіоні // Економіка України : політико-економічний журнал. – Сер.: Регіональна економіка. – 2009. – Вип. 6, ч. 2. – С. 178-183.

Дребот О.И. Сущность институционной среды лесного сектора экономики

Обоснованы теоретические основы сущности институционной среды лесного сектора экономики в контексте устойчивого развития. Определена совокупность институционных проблем развития лесного сектора экономики; особенности в формулировке целей лесной политики на разных уровнях ведения хозяйства. Сформирован принципиально новый механизм рационализации лесопользования на рыночных принципах.

Ключевые слова: лесной сектор экономики, устойчивое развитие, институционная среда, финансово-кредитный институт, лесопользование.

Drebot O.I. Essence of institutional environment in forestry economics

The theoretic bases of institutional environment in forestry economics were substantiated in context of sustainable development. The main institutional problems in forestry economics were revealed and described. Special attention was given to the peculiarities of choosing the priorities of forestry policy on different management levels. Brand new mechanism of forestry improvement and its adaptation to market economy was developed.

Keywords: forestry economics, sustainable development, institutional environment, finance and credit institution, forest management.